

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA CHET TILINI O'QITISH ORQALI LINGVISTIK KOMPETENTLIKNI SHAKLLANTIRISH

Zokirova Sohiba Muxtoraliyevna

Farg'ona davlat universiteti professori, filologiya fanlari doktori (DSc)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20793207>

Annotatsiya: Tezida raqamli ta'lim muhiti sharoitida chet tilini o'qitish orqali lingvistik kompetentlikni shakllantirishning didaktik asoslari yoritiladi. LMS, mobil ilovalar, multimedia, avtomatlashtirilgan mashqlar va nutq texnologiyalarining leksik, grammatik, fonetik hamda orfografik ko'nikmalarni rivojlantirishdagi o'rni tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: raqamli ta'lim, lingvistik kompetentlik, chet tili, LMS, mobil o'rganish, CALL

Аннотация: В тезисе раскрываются дидактические основы формирования лингвистической компетентности при обучении иностранному языку в цифровой образовательной среде. Анализируется роль LMS, мобильных приложений, мультимедиа, автоматизированных упражнений и речевых технологий в развитии лексических, грамматических, фонетических и орфографических навыков.

Ключевые слова: цифровое обучение, лингвистическая компетентность, иностранный язык, LMS, мобильное обучение, CALL

Abstract: The thesis discusses the didactic foundations of forming linguistic competence through foreign language teaching in a digital environment. It examines how LMS platforms, mobile applications, multimedia resources, automated exercises and speech technologies support lexical, grammatical, phonetic and orthographic development.

Keywords: digital learning, linguistic competence, foreign language, LMS, mobile learning, CALL

Raqamli transformatsiya ta'limning barcha bosqichlariga, ayniqsa chet tilini o'qitish metodikasiga chuqur ta'sir ko'rsatmoqda. Bugungi talaba tilni faqat auditoriya devorlari orasida emas, balki mobil qurilma, LMS platformasi, sun'iy intellektga asoslangan servislari, onlayn lug'atlar va multimedia kontent orqali ham o'rganadi. Shu sababli lingvistik kompetentlikni shakllantirish masalasi endi faqat "nima o'qitiladi?" savoli bilan emas, balki "qanday raqamli muhitda va qanday vositalar yordamida o'qitiladi?" savoli bilan ham belgilanadi. Chapelle texnologiya til o'rganish usullarini kengaytirib, til materiallari, interaksiya va baholash formatini qayta ko'rib chiqishga majbur etishini ta'kidlaydi [1]. CEFR Companion Volume ham til o'rganuvchining ko'p kanalli, multimodal va mustaqil faoliyatini qo'llab-quvvatlovchi yondashuvni kuchaytiradi [2]. Demak, raqamli muhit lingvistik kompetentlikni shakllantirishning yangi didaktik sharoitini yaratmoqda.

Lingvistik kompetentlik, avvalo, til tizimi haqidagi bilim va undan amalda foydalanish malakasini anglatadi. U fonetik, leksik, grammatik, semantik va orfografik komponentlarni qamrab oladi [2]. An'anaviy darsda bu ko'nikmalar ko'pincha izolyatsiyalangan mashqlar orqali mustahkamlanadi; raqamli muhit esa ularni kontekstli, takroriy va individual sur'atda rivojlantirish imkonini beradi. Masalan, elektron platformadagi testlar grammatik strukturalarni bir necha darajada mashq qildirishga xizmat qilsa, audio va video materiallar talaffuz hamda tinglab ajratish ko'nikmalarini kuchaytiradi. Lingvistik kompetentlikni samarali shakllantirish uchun o'quvchi til formasini ko'p marotaba, lekin zerikarli takror emas, maqsadli faoliyat orqali uchratishi kerak. Shu jihatdan raqamli muhit moslashuvchan, shaxsga yo'naltirilgan va darhol qayta aloqa beruvchi imkoniyatlari bilan ajralib turadi.

LMS tizimlari lingvistik kompetentlikni rejalashtirilgan va kuzatiladigan tarzda rivojlantirish uchun qulay platforma hisoblanadi. Moodle, Google Classroom, Canvas singari tizimlarda grammatik mashqlar, lug‘at testlari, audio topshiriqlar, mikrodarslar va reflektiv vazifalarni bir butun kursga birlashtirish mumkin. Beatty CALL vositalari til o‘rganuvchiga darhol fikr-mulohaza, individual tezlikda takrorlash va mustaqil mashq qilish imkonini berishini ko‘rsatadi [3]. Ayniqsa avtomatlashtirilgan testlar xatoni zudlik bilan ko‘rsatib, talabanning qaysi til elementi bo‘yicha qiynalayotganini aniqlaydi. Bu esa baholashni faqat yakuniy nazorat emas, balki o‘quv jarayonining bir qismiga aylantiradi. Shuningdek, LMS orqali uy vazifasi, forum, mini-quiz va audio yozuv topshirig‘i kabi faoliyatlar ketma-ketligida leksik va grammatik materialni spiral tarzda mustahkamlash mumkin.

Raqamli muhitning eng katta afzalliklaridan biri multimodallikdir. Bir vaqtning o‘zida matn, audio, video, rasm, animatsiya va interaktiv mashqning qo‘llanishi talabanning til formasini turli kanallar orqali qabul qilishiga yordam beradi. Bu, ayniqsa, fonetik va leksik ko‘nikmalarni rivojlantirishda muhimdir. Masalan, subtitrlı videolar talaffuz, intonatsiya, kontekstual leksika va pragmatik qoliplarni birgalikda o‘rgatadi; tovushni yozib qayta tinglash esa talabanning o‘z talaffuzini nazorat qilishiga xizmat qiladi. Kessler zamonaviy texnologiyalar til o‘rganishni autentik va faol ishtirokka asoslangan jarayonga aylantirishi mumkinligini ta’kidlaydi [4]. Nutqni tanish texnologiyalari, onlayn dikantlar va interaktiv fonetika resurslari esa fonologik aniqlikni oshirishda samarali vosita bo‘lib bormoqda. Shunday qilib, raqamli muhit lingvistik kompetentlikni bir yo‘nalishda emas, ko‘p modal shaklda rivojlantiradi.

Lingvistik kompetentlikni shakllantirishda mobil ilovalar alohida ahamiyatga ega, chunki ular o‘quv jarayonini vaqt va makon cheklovidan chiqaradi. Talaba avtobusda, kutubxonada yoki uyda turib ham so‘z takrorlashi, mini-dialog tinglashi, talaffuzini sinab ko‘rishi mumkin. Stockwell va Hubbard mobil o‘rganish bo‘yicha taklif etgan tamoyillar texnologiyani maqsadga muvofiq, qisqa va muntazam faoliyat bilan uyg‘unlashtirish kerakligini ko‘rsatadi [6]. Demak, mobil vosita o‘zi-o‘zicha samarali emas; u kichik, lekin barqaror mashq sikllarini tashkil etgandagina natija beradi. Ayniqsa lug‘atni interval asosida takrorlash, kollokatsiyalarni vizual kartalar orqali yod olish va qisqa audio mashqlardan foydalanish lingvistik kompetentlikni mustahkamlashda foydalidir. Bunday yondashuv talabanning avtonomiyasini oshiradi va darsdan tashqari o‘rganishni tizimli jarayonga aylantiradi.

Raqamli vositalardan samarali foydalanish uchun o‘qituvchining o‘zi ham metodik va texnologik kompetensiyaga ega bo‘lishi zarur. Hubbard CALL sohasida o‘qituvchi tayyorgarligi til ta’limining kelajagi bilan bevosita bog‘liq ekanini qayd etadi [5]. Chunki har qanday ilova yoki platforma foydali bo‘lishi uchun u aniq maqsad, mazmun va baholash mezonlari bilan uyg‘unlashtirilishi lozim. O‘qituvchi qaysi vosita grammatik aniqlikni, qaysi vosita talaffuzni, qaysi vosita esa leksik boylikni yaxshiroq rivojlantirishini tahlil qila olishi kerak. Shuningdek, raqamli topshiriqlarni ortiqcha “klik faoliyati”ga aylantirib yubormaslik muhim. Metodik boshqaruv bo‘lmasa, talaba ko‘p platformadan foydalangan holda ham yuzaki o‘rganish bilan cheklanib qolishi mumkin. Shuning uchun raqamli muhitda pedagogik dizayn birlamchi, texnologiya esa vosita sifatida ko‘rilishi kerak.

Raqamli ta’lim muhitining afzalliklari bilan birga ayrim cheklovlari ham mavjud. Birinchidan, internet sifati va qurilma mavjudligi barcha o‘quvchilar uchun bir xil emas; bu esa ta’limda tengsizlikni kuchaytirishi mumkin. Ikkinchidan, tayyor testlar va shablon mashqlar ko‘payib ketganda o‘quvchi yuzaki tanlash strategiyasiga o‘tib, chuqur lingvistik tahlildan uzoqlashadi [1], [4]. Uchinchidan, avtomatik baholash ayrim hollarda ijodiy yoki kontekstual

jihtadan to'g'ri bo'lgan, lekin tizim tanimaydigan javoblarni e'tibordan chetda qoldiradi. Shu sababli raqamli vositalar an'anaviy pedagogik kuzatuv va o'qituvchi fikr-mulohazasini to'liq almashtirmaydi. Eng maqbul model – raqamli va auditoriya faoliyatini uyg'unlashtirgan aralash yondashuvdir. Unda texnologiya takrorlash, monitoring va avtonom mashqni, o'qituvchi esa chuqur tushuntirish, tahlil va ma'no yaratishni boshqaradi.

Xulosa qilib aytganda, raqamli ta'lim muhiti chet tilini o'qitishda lingvistik kompetentlikni shakllantirish uchun keng imkoniyat yaratadi. LMS, mobil ilovalar, multimedia, avtomatlashtirilgan mashqlar va nutq texnologiyalari leksik, grammatik, fonetik hamda orfografik ko'nikmalarni individual sur'atda, ko'p martalik va nazorat qilinadigan tarzda rivojlantirishga xizmat qiladi [1], [2], [3]. Biroq samaradorlikning bosh sharti – texnologiyani metodik maqsad bilan uyg'unlashtirishdir. Demak, raqamli muhit til o'qitishning o'rnini bosuvchi emas, balki lingvistik kompetentlikni chuqurroq va barqarorroq shakllantiruvchi kuchli pedagogik makondir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Chapelle, C. A. (2004). Technology and Second Language Learning: Expanding Methods and Agendas. *System*, 32(4), 593-601.
2. Council of Europe. (2020). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
3. Beatty, K. (2010). *Teaching and Researching Computer-Assisted Language Learning* (2nd ed.). London: Routledge.
4. Kessler, G. (2018). Technology and the Future of Language Teaching. *Foreign Language Annals*, 51(1), 205-218.
5. Hubbard, P. (2008). CALL and the Future of Language Teacher Education. *CALICO Journal*, 25(2), 175-188.
6. Stockwell, G., & Hubbard, P. (2013). *Some Emerging Principles for Mobile-Assisted Language Learning*. Monterey, CA: The International Research Foundation for English Language Education.